

M A T E R I A Ł Y

Maciej Dariusz Kossowski

Warszawa

Preludium lipcowej oblawy augustowskiej NKWD — czerwiec 1945 r.

Zakończenie działań wojennych między aliantami a Niemcami w Europie nie przyniosło spokoju na ziemi polskiej. Drugi okupant, przybyły ze Wschodu, szykował plany pacyfikacji terenu niepodporządkowującego się nowej władzy. Pod koniec maja i w czerwcu 1945 r. część wycofanych z Prus Wschodnich jednostek sowieckich skierowano w rejon Augustowa, Sejnu i Sztabina, aby wzmocnić siły do przeprowadzenia tam — zakrojonej na szeroką skalę — operacji policyjno–wojskowej. Miała ona na celu okrążenie i zamknięcie w kotle oddziałów samoobrony Obywatelskiej Armii Krajowej¹, przebywających w Puszczy Augustowskiej i lasach sztabińskich. Operacja ta zakładała eksterminację żołnierzy i miejscowej ludności wspomagającej OAK poprzez fizyczną likwidację pojmanych bądź rozbicie tych oddziałów, które podjęłyby próbę przerwania okrążenia². W jej wyniku Armia Czerwona i jednostki NKWD uprowadziły w lipcu 1945 r. 600–1400 osób³, które zaginęły bez wieści w różnych miejscach Puszczy Augustowskiej i jej okolic.

Oblawa doprowadziła do pierwszej masowej zbrodni ludobójstwa dokonanej przez Rosję sowiecką po zakończeniu wojny w Europie⁴. Miało to miejsce zapewne także poza terytorium

¹ Dalej OAK. Konspiracyjna organizacja powołana przez ppłk. Władysława Liniarskiego „Mścislawa” dla kontynuowania działań niepodległościowych po rozwiązaniu Armii Krajowej. Początkowo jako AKO — w odezwie z 18 II 1945 r. — wkrótce nazwa ustaliła się na OAK: „[...] po ogłoszeniu rozkazu o rozwiązaniu AK zmieniłem pozornie nazwę przyjmując OAK, przemianowując dowódców na przewodników [...]” (odręczna, niedatowana notatka „Mścislawa”), por. K. Krajewski, T. Łabuszewski, *Białostocki Okręg AK–AKO: VII 1944–VIII 1945*, Warszawa 1997, s. 128. W tej formie funkcjonuje w kolejnych dokumentach.

² Zob. *ibidem*, s. 461–463. Oddział partyzancki, który podjął próbę wyrwania się z kotła, został rozbity w walce nad jez. Brożane.

³ Zob. *Oblawa augustowska (lipiec 1945 r.)*, red. J. J. Milewski, A. Pyżewska, Białystok 2005, s. 111. J. Schabieński, *Gdzie są nasi bliscy? Oblawa augustowska i jej konsekwencje*, „Biuletyn Informacyjny” [miesięcznik Światowego Związku Żołnierzy Armii Krajowej], r. XXIII, nr 6 (278), czerwiec 2013, s. 48.

⁴ Charakter przeprowadzonej operacji, jej zasięg, przebieg i rozmiar strat osobowych uzasadniają taką opinię, mimo że dotąd nie natrafiono na miejsca kaźni, które pozwoliłyby na użycie terminologii z zakresu prawa międzynarodowego.

zaanektowanym w końcu września 1939 r. i odłączonym, na mocy traktatu jałtańskiego, od sąsiedniego państwa przez nią okupowanego⁵. Zbrodnia ta nie bez powodów została nazwana „drugim Katyniem”⁶. Do dnia dzisiejszego nie ujawniono imiennie sprawców tego mordu ani nie odkryto i nie zbadano rzeczywistych miejsc kaźni i wiecznego spoczynku zatrzymanych przez NKWD kilkuset mieszkańców Augustowszczyzny, Suwalszczyzny i północnej części Sokólskiego⁷.

Dokument zaprezentowany poniżej⁸ przedstawia wydarzenia, jakie rozegrały się w czerwcu 1945 r., czyli nieco ponad miesiąc przed powtórzeniem ich na zmasowaną skalę.

Z analizy przebiegu obławy dokonanej pięć tygodni przed właściwą operacją pacyfikacyjną wynika, że była ona rodzajem próby generalnej, mającej na celu weryfikację założeń teoretycznych i skuteczności planu przez praktyczne rozpoznanie terenu siłami jednostek skierowanych do przeprowadzenia akcji. Plan ten okazał się na tyle skuteczny, że pod koniec pierwszej dekady lipca 1945 r. wojska sowieckie przystąpiły do jego realizacji na znacznie większym terenie i zwiększonymi siłami, przy nieco zmodyfikowanej metodzie. Nie okrążano już pojedynczych wybranych obszarów, lecz utworzono olbrzymi kocioł i mniej więcej jednocześnie przeczesywano teren na obszarze wielu gmin. Niektóre rejony otaczano podwójną tyralierą wojska, które zwierało szeregi posuwając się w kierunku centrum okrążenia. Dla właściwej koordynacji wojsk i efektywnego kierowania akcją posługiwano się radiostacjami.

⁵ Mowa o ziemi grodzieńskiej, zwłaszcza terenie na zachód od Grodna, co do której część mieszkańców Augustowszczyzny domniemywa, że tam właśnie dokonana została fizyczna likwidacja ludności polskiej w końcu lipca/na początku sierpnia 1945 r. Autor uważa, że w poszukiwaniach miejsc eksterminacji należy rozpatrywać dwie możliwości: obszar ziemi polskiej oraz terytorium byłego ZSRS. Osoby wyselekcjonowane przez Rosjan w obławie augustowskiej mogły zostać uprowadzone także za kordon linii Curzona oraz do północnej enklawy byłych Prus Wschodnich. W pierwszym wypadku zostały bądź zgładzone na terenie twierdzy Grodno, na co wskazywałaby także wypowiedź Jana Szostaka, „kata Augustowa”, który pod wpływem alkoholu powiedział w 1947 r.: „Nie szukajcie, bo leżą w fortach w Grodnie” (por.: A. Maciejowska, *Przerwane życiorysy*, Białystok 2010, s. 392), bądź w małych grupach odjechały transportem kolejowym do odległych miejsc kaźni. Nie wydaje się, aby Rosjanie popełnili podobny błąd jak w 1940 r., dokonując egzekucji wszystkich uprowadzonych w jednym miejscu, co mogło być zastosowane przy większej grupie tylko przez zatopienie barki za kołem podbiegunowym. Taką sytuację, jako skomplikowaną logistycznie i kosztowną, należałoby wykluczyć. Analogiczna mogła dotyczyć części jeńców polskich z Ostaszkowa, gdyż już w 1941 r. pojawiały się liczne pogłoski, że barki z jeńcami zatopiono w Morzu Białym. Taką sytuację, w odniesieniu do jeńców z Ostaszkowa, lecz w ograniczonym zakresie do jednej lub kilku barek, dopuszczał Jerzy Łojek, zob. J. Łojek (Leopold Jerzewski), *Dzieje sprawy Katynia*, Białystok 1989, s. 36. Najprawdopodobniej miejsc kaźni związanych z obławą augustowską jest wiele.

⁶ W niektórych publikacjach pojawia się określenie „mały Katyń”, zob. A. Pyżewska, *Oblawa Augustowska 1945 r. — przebieg akcji i poszukiwanie zaginionych*, w: *Oblawa Augustowska — lipiec 1945 r.*, red. E. Rogalewska, Białystok 2010, s. 7: „Wydarzenia te określone zostały mianem «małego Katynia»”; ostatnio też „Gazeta Polska”, nr 29 (885) z 21 VII 2010 r., s. 15. Zdaniem autora określenie to nie jest trafne i należałoby wyeliminować je z literatury przedmiotu i wypowiedzi medialnych. Określenie zbrodni ludobójstwa dokonanej na jeńcach wojennych lub na ludności cywilnej nie powinno opierać się na wyznaczniku ilościowym zamordowanych. Tymczasem przymiotnik „mały” daje podstawy do takiej oceny i relatywizowania rozmiaru zbrodni.

⁷ Groby odkryte w okolicach Gib nie mają charakteru miejsca kaźni. Są pozostałością po niemieckim lazarecie polowym.

⁸ W 2010 r. był przedmiotem równoległego i niezależnego opracowania przez Piotra Łapińskiego z Oddziału IPN w Białymstoku. Opublikowany po raz pierwszy w pracy *Oblawa Augustowska — lipiec 1945 r. Wybór źródeł*, red. J. J. Milewski, A. Pyżewska, Białystok 2010, s. 42–47 (dokument nr 3).

Oblawa z lipca 1945 r. zajmuje trwałe miejsce w literaturze historycznej, choć nie wszystkie zdarzenia zostały w niej wyjaśnione. Poprzedzająca ją operacja z początków czerwca 1945 r. jest o wiele mniej znana i rzadko (lub w ogóle) przywoływana medialnie. Zachowany dokument z tego czasu przedstawia wydarzenia z nią związane, jakie miały miejsce od 3 do 7 VI 1945 r., a nawet wykracza poza te daty. Wyszczególnia także imienną listę ofiar. Wówczas większość zatrzymanych w niej osób powróciła do swych domów. W następnym miesiącu, podczas generalnej oblawy, proporcje uległy odwróceniu. Ujęci w niej Polacy w większości zaginęli bez wieści.

Publikowany dokument nie jest znany w wersji oryginalnej. Został sporządzony przez funkcjonariusza PUBP w Augustowie w formie maszynowego odpisu z oryginału przejętego z archiwum AK/OAK, odkrytego przez NKWD 24 VI 1945 r.⁹ w bunkrze przewodnika obwodu augustowskiego kpt. Bronisława Jasińskiego, ps. „Łom”¹⁰, stąd występują w nim pewne nieścisłości i nieliczne błędy. Nie umniejszają one jego rangi, jako ważnego źródła i świadectwa historycznego. Z tego powodu zasługuje on na przytoczenie w całości.

Pierwotny dokument, o którym mowa, to alarmowy meldunek sytuacyjny przewodnika Obwodu OAK nr 5 Augustów, kpt. Jasińskiego, sporządzony za okres od 27 V do 9 VI 1945 r., bez wskazania miejsca powstania¹¹, którego oryginał został skierowany do Komendy Okręgu, kryptonim „Moskwa”, kopia zaś pozostała w jego archiwum. Tu została przejęta wraz z archiwum przez NKWD, z której wykonano poniżej cytowany odpis¹², najpewniej w siedzibie PUBP w Augustowie między sierpniem 1950, a wrześniem 1952 r.¹³

⁹ Błędna data (16 VI 1945 r.) i nieścisłe okoliczności wykrycia archiwum organizacji (przez PUBP) zawiera monografia K. Krajewskiego, T. Łabuszewskiego, op. cit., s. 462. Szerzej o tym zdarzeniu traktuje przygotowany do druku artykuł Macieja D. Kossowskiego *Finale allegro obwodu OAK nr 5 Augustów: strata archiwum i kasy obwodu augustowskiego AK/OAK w Krasnoborkach 24 czerwca 1945 r. na podstawie źródeł archiwalnych i relacji*, msp.

¹⁰ Bronisław Jasiński (ur. 10 X 1914 w Bargłowie Dwornym, pow. Augustów, zm. 31 I 1992 w Łodzi). Ppor. rez. 76 pp w Grodnie. W ZWZ-AK od października 1941 r., ps. „Komar”. Komendant placówki Bargłów, następnie II z-ca komendanta Obwodu ZWZ Augustów i I z-ca komendanta ZWZ-AK. Od 1 II 1943 r. komendant Obwodu AK Augustów. Od lutego 1945 r., ze zmienionym ps. na „Łom”, w stopniu kapitana, przewodnik Obwodu OAK Augustów i równocześnie z-ca przewodnika Rejonu „C” — OAK Suwałki. Wiosną 1945 r. reaktywował Komendę Obwodu oraz struktury terenowe. W lipcu 1945 r. opuścił powiat augustowski w nie do końca wyjaśnionych okolicznościach, kierując się do Warszawy. Oficjalnie uzyskał zgodę na zaprzestanie działalności w październiku 1945 r. 24 III 1947 r. ujawnił się przed PUBP w Myślenicach, po czym przeniósł się do Łodzi. Aresztowany przez UBP tamże 24 VIII 1950 r. Skazany 10 IX 1952 r. przez WSR w Białymstoku na sześć lat więzienia, zwolniony przedterminowo z powodu stanu zdrowia. Nota biograficzna zob. P. Łapiński, *Bronisław Jasiński (1914–1992)*, w: *Konspiracja i opór społeczny w Polsce 1944–1956. Słownik biograficzny*, t. I, Kraków–Warszawa–Wrocław 2002, s. 177–179.

¹¹ Zapewne powstał w Krasnoborkach, w gospodarstwie Stanisława Zięciny, u którego kpt. „Łom” kwaterował od kwietnia do 23 VI 1945 r.

¹² Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej (dalej AIPN), Oddział w Łodzi, sygn. AIPN Ld 014/110: *Sprawa operacyjnej obserwacji kryptonim „Komar”*, k. 48–50: alarmowy meldunek sytuacyjny z 9 VI 1945 r. Odpis bez polskich znaków diakrytycznych. Maszynopis sporządzony z oryginalnego dokumentu przez mł. ref. PUBP w Augustowie Michała Ochrymiuka, podpisany przez niego za zgodność z oryginałem. Do sporządzenia maszynowej kopii meldunku użyta została maszyna do pisania z czcionką niemiecką, której litery w cytowanym dokumencie, stosownie do edytorskich wymogów redakcyjnych, zastąpiono znakami polskimi (m.in.: Ä, ä zamieniono na A, a lub ą). Układ zapisu tekstu zachowano oryginalny. Cytowany dokument znalazł się po wojnie w Łodzi, gdyż w tym mieście osiedlił się ostatecznie Bronisław Jasiński, przeciw któremu Urząd Bezpieczeństwa prowadził śledztwo.

¹³ Sprawę przeciw Jasińskiemu prowadziło dwóch referentów PUBP w Augustowie: Kazimierz Felczak i Michał Ochrymiuk przy współudziale WUBP w Białymstoku. Ponieważ Ochrymiuk sporządził odpis

W meldunku „Łom” przestrzegał przed przygotowywaną obławą mającą objąć centralną część Puszczy Augustowskiej, o czym, jak słusznie ocenił, świadczyła koncentracja wojsk sowieckich na północnym jej skraju w okolicy Sejn. Wskazywał na mechanizmy jej realizacji. Donosił o barbarzyńskim postępowaniu sowieców, o czym świadczył mord dokonany na trzech żołnierzach OAK, ujętych podczas przeczesywania terenu w pierwszych dniach czerwca 1945 r. Przed zamordowaniem byli oni w nieludzki sposób torturowani: bici, klucy bagnietami i skalpowani. Nie wydali miejsca postoju oddziału, za co przed zastrzeleniem wyłupiono im oczy i odcięto języki. Dwaj z nich, Wacław Nowicki, syn Józefa, i Bolesław Andraka, syn Stanisława, byli mieszkańcami wsi Mogilnice. Zostali zamordowani o godzinie czwartej po południu 3 VI 1945 r.¹⁴ Trzeci to sierżant rez. piech. (ppor. c.w.)¹⁵ Edmund Koronkiewicz, ps. „Dąbek”, dowódca plutonu OAK¹⁶, zamordowany 3 VI 1945 r. o godzinie dziewiątej rano¹⁷. Sowietci ukryli ciała zamordowanych, które odnalezione zostały po dwóch dniach przez mieszkańców Mogilnic i Jaziewa.

dokumentu, uzasadnione jest twierdzenie, że powstał on na potrzebę prowadzonego śledztwa, a więc w okresie między zatrzymaniem „Komara”/„Łoma” 24 VIII 1950 r., a jego skazaniem 10 IX 1952 r. Por. Akta kontrolno-śledcze AIPN, nr KSL 9447.

¹⁴ *Akta zmarłych w 1945 roku*, w: „Duplikat” aktów urodzenia, małżeństw i zejścia w Rzymsko-katolickiej parafii Jaminy 1944. 1945 r., k. 59 i 59 verso (Mogilnice, nr 27, 29).

¹⁵ Nominacja oficerska niepotwierdzona w zachowanych dokumentach, zgodna z tradycją rodzinną.

¹⁶ Edmund Koronkiewicz (1909–1945), s. Franciszka. Plut. rez. 41 p.p. W ZWZ-AK od 1941 r., w czasie okupacji niemieckiej komendant placówki Dębowo, następnie dowódca 2. kompanii (placówka Dębowo z siedzibą w Jaminach) w III rejonie AK obwodu nr 7/31 Augustów. Od 11 XI 1944 r. sierż. rez. Miał młodszego brata Czesława, oficera AK na tym samym terenie, któremu niektóre opracowania przypisują pseudonim „Dąbek”, por. S. Buczyński, *Suwalszczyzna 1939–1944*, Warszawa 1991, s. 354. Także w internetowym opracowaniu Janusza Stankiewicza, zestawionym z różnych źródeł, pt. *Suwalszczyzna 1939–1944. Nazwiska A — Ł*, 2008 r., ps. „Dąbek” przypisuje autor ppor. Czesławowi Koronkiewiczowi, dowódcy oddziałów terenowych obwodu nr 7 AK — Augustów. Sprawa ta nie jest ostatecznie wyjaśniona i możliwe, że Czesław używał ps. „Dąbek”, natomiast jego brat Edmund ps. „Twardy”, o czym świadczyłyby (chyba że jest to różna osoba) dokumenty NKWD z jego zatrzymania 13 X 1944 r., por. Centralne Archiwum Wojskowe, sygn. akt VIII.802.1828.39497: *Sprawa № 7429*, k. 5 (odnotowana inna data urodzenia: 10 II 1905 r.). Publikacja *Rozkaz Delegata Sił Zbrojnych na Kraj nr 319 (Sarna, Grzyb)*, oprac. H. Rybicka, Warszawa 2001, s. 34, odnotowuje wniosek o nadanie Krzyża Walecznych: „54 / śp. Dąbek / 1909 r. / sierż. rez. piech. / dca plut. obw. 5 / 1941 r. / [zasługuje na odznaczenie]”. Rozkaz jest antydatowany na 1 VI 1945 r., wydany między 22 VII a 19 VIII 1945 r. Wspomniany „Dąbek” nie jest w nim rozszyfrowany. Niewykluczone, że pseudonimy obu braci były mylone już w konspiracji i błędnie utrwaliły się w pamięci po wojnie, Akta sądu okręgowego w Suwałkach, nr sygn. II Ko. 355/94: *Koronkiewicz Edmund* nie zawierają całkowicie wiarygodnych relacji świadków.

¹⁷ *Akta zmarłych...*, k. 59 (Jaziewo, nr 28): nazwisko zapisane w formie Korenkiewicz. Także relacja ustna Teresy Lotkowskiej, córki Edmunda Koronkiewicza, z 4 V 2010 r., odnotowana przez autora w jego archiwum. Świadkowie, którzy obserwowali nieudaną ucieczkę Edmunda Koronkiewicza z zabudowań w Jaziewie, otoczonych przez NKWD, w których ukrywał się, a następnie odnaleźli jego ciało w lesie, przekazali, że miał on także wykręcone (w innej wersji złamane) obie ręce. Według kilku relacji to Mirosław Milewski, późniejszy gen. dyw. MO, minister spraw wewnętrznych PRL w latach 1980–1981, miał przyczynić się do ujęcia uciekającego przed sowietami Koronkiewicza. Milewski był wówczas (od 1 I 1945 r.) wywiadowcą Sekcji 1–3 PUBP w Augustowie, następnie sekretarzem tamże (od 1 III 1945 r.), 1 VII 1945 r. dostał awans na stopień plutonowego; miał wówczas zaledwie siedemnaście lat, por. *Twarze białostockiej bezpieki. Obsada stanowisk kierowniczych Urzędu Bezpieczeństwa i Służby Bezpieczeństwa w Białymstoku. Informator personalny*,

W relacji strony przeciwnej — uczestników przeprowadzonej oblawy — te szczegóły nie są podane i opis zdarzeń jest stonowany. W *Kronice wydarzeń z terenu powiatu augustowskiego*, sporządzonej przez Wydział „C” KWMO w Białymstoku na podstawie oryginalnych meldunków, czytamy:

Dnia 3 VI 1945 roku przeprowadzono operację na terenie 13 wsi i przylegających do nich lasów. Na ślad bandy nie natrafiono. W trakcie operacji zostało zabitych 5 osób, które uciekały na widok żołnierzy. Broni przy nich nie znaleziono. Jedną z osób zabitych był dezerterski z KPMO w Augustowie — Koronkiewicz Zygmunt. Wynik — we wsi Kamień, gm. Sztabin znaleziono u Serowickiego [sic!] Czesława 1 karabin i 150 naboju, zaś u Szypera [sic!] Tadeusza 1 lufę do ckm-u. W operacji brało udział 300 żołnierzy radzieckich, 24 prac[owników]. UBP i 30 milicjantów KPMO. Miała ona miejsce na terenie gmin: Sztabin i Jaminy. Zatrzymano 37 osób¹⁸.

W następnym miesiącu sowieci „odwiedzili” rodziny Andruszkiewiczów i Szmyglów w Jaziewie. Z pierwszej zabrali ze sobą Mieczysława, z drugiej Franciszka — dwóch świadków, którzy 5 VI 1945 r. w miejscowej parafii w Jaminach zaświadczyli o śmierci Edmunda Koronkiewicza¹⁹. Nie powrócili już do swoich rodzin. Także wówczas zaginął bez śladu jeden z dwóch świadków śmierci Bolesława Andraki — Marian Andraka z Mogilnicy²⁰.

Wskazując na powyższy przykład morderstw, podobnych do tych, jakie dokonywała Armia Czerwona w 1920 r. i ukraińscy nacjonałiści na Wołyniu w 1943 i 1944 r., nie można wykluczyć, że pod koniec lipca 1945 r. nie doszło po raz kolejny do analogicznego barbarzyństwa, na znacznie większą skalę, jak miało to miejsce w początkach czerwca. Być może obawa przed ujawnieniem podczas ekshumacji szczątków kostnych pomordowanych, na których mogły pozostać widoczne ślady podobnych przykładów torturowania, w postaci np. złamań kończyn, śladów od pchnięć bagnetem, rozbitych łopatami czaszek i kręgów szyjnych, wpływa na fakt przemilczania tej zbrodni i nieujawniania miejsca kaźni ludności polskiej dokonanej po zakończeniu wojny z Niemcami. W tym wypadku nie można byłoby zrzucić winy na innego okupanta, jak to przez dziesiątki lat miało miejsce z Katyniem.

red. P. Łapiński, Białystok 2007, s. 174 (biogram oprac. M. Markiewicz). Na Milewskiego OAK wydała karę śmierci. Egzekutorem miał być Jan Szumski ps. „Snop”: na podstawie relacji Waldemara Szumskiego, syna Jana, z 8 VI 2012 r., w zbiorach autora.

¹⁸ AIPN Bi 045/2056: *Kronika wydarzeń z terenu powiatu augustowskiego*, k. 187. Wymieniony tam Zygmunt Koronkiewicz nie jest tożsamy z Edmundem, o którym jest wzmianka na k. 227 tego opracowania: „Koronkiewicz Edmund [...] zabity w czasie operacji w czerwcu 1945 roku.”

¹⁹ *Akta zmarłych...*, k. 59 (Jaziewo, nr 28); A. Maciejowska, *Lista zaginionych w oblawie*, w: *Oblawa Augustowska...*, s. 56, 65. Zob. także listę osób zaginionych w wyniku oblawy augustowskiej przeprowadzonej przez Armię Czerwoną i NKWD w lipcu 1945 r., oprac. przez Andrzeja Muczyńskiego, w: *ibidem*, s. 100, poz. 6, s. 108, poz. 400.

²⁰ *Akta zmarłych...*, k. 59 verso (Mogilnice, nr 29); A. Maciejowska, *op. cit.*, s. 56; A. Muczyński, *op. cit.*, s. 100, poz. 2.

Źródło: AIPN Ld 014/110: *Sprawa operacyjnej obserwacji kryptonim „Komar”*, k. 48–50, odpis z epoki, msp. bez polskich znaków diakrytycznych.

[karta 1]

P[rzewo]d[ni]k. Obw[odu].Nr. 5.²¹

Dnia.9/VI.1945r,

Alarmowy meldunek sytuacji.

Za czas od 27.V. do 9.VI.1945r.

Obławy aresztowania i grabieże:

- 1/ Dnia 27.V. r[oku] b[ieżącego], w godzinach południowych oddział NKWD i UBP. w sile 80 ludzi dokonał rabunku we wsi Jasionowo.
Obrabowano doszczętnie mieszkańców wsi: Hryhorowicza Wincentego, Rybakowicza Antoniego, Glebowicza Stanisława, Karpa Jana, zabierając inwentarz żywy jak wieprze, krowy, konie, drób, ubranie bieliznę i naczynia kuchenne
- 2/ W nocy z dnia 27. na 28.V. rb. tenże sam oddział NKWD i UBP. w sile 60 ludzi dokonał we wsi Krasnybór i Jesionowo kontroli dokumentów, oraz rabunków żywności i ubrania u wszystkich mieszkańców wsi.
- 3/ Dnia 30.V. rb. oddział sowietów ze wsi Hruskie w sile 30 ludzi, obrabował doszczętnie księdza proboszcza w Krasnymborze, który jest posądzany przez NKWD o współpracę z O.AK. Zabrano inwentarz żywy, martw y [sic!] drób, ubranie i wszystką żywność.
- 4/ Dnia 6.VI. rb. oddział sowiecki wojskowy NKWD i UBP. w sile około 25000²² ludzi dokonał obławy olbrzymiej i aresztowań na terenie gm. Sztabin, Dębowo, oraz częściowo gm. Kolnicy.

Dowódca ugrupowania wojsk sowieckich, biorących udział w obławach jest major Smiotankow, naczelnik sztabu kpt. Stawianskij²³. Nr. Jednostki wojskowej 173 DDSB²⁴. Oddziały sowieckie biorące udział w obławie posiadały 3 radiostacje nadawczo-odbiorcze, przy pomocy których kierowano obławą.

Przez zamknięcie podwójną tyral[i]erą szosy Augustów–Sztabin, rzeki Biebrzy od m. Sztabin do wsi Kopytowo, oraz Kanału Augustowskiego, od wsi Dębowo do wsi Obuchowizna i Promiski stworzono kocioł. w którym przetrząśnięto wszystkie lasy (o) oraz przeprowadzono rewizje wszystkich zabudowań wsi objętych obławą.

W czasie obławy aresztowano:

1/ Chorszko Ignacy syn Kazimierza	ze wsi Mogilnice.
2/ AndraKa Władysław syn Stanisława	” ”
3/ Misiewicz Stanisław syn Jana	” ”
4/ Nowicki Władysław syn Józefa	” ”

²¹ Kryptonim Obywatelskiej Armii Krajowej Obwód Augustów.

²² W wyniku błędu zapisano o jedno zero więcej, właściwa liczba winna wynosić 2500.

²³ Nazwiska nieweryfikowane w archiwach rosyjskich.

²⁴ Zapis z błędem. Chodzi zapewne o OSB — skrót z ros. *Otdielnyj Strielkowyj Batalion* (Samodzielny Batalion Strzelecki).

- 5/ Rzepko Marian²⁵ syn Władysława ” ”
6/ Waszkiewicz Edmund syn Antoniego ” ”
7/ Waszkiewicz Romuald syn Antoniego ” ”
8/ Waszkiewicz Alfons²⁶ syn Antoniego ” ”
9/ Szymgielski Kazimierz syn Ludwika ” ”
10/ Rutkowski Józef syn Karola ” ”
11/ Potapowicz — z m. Augustowa /przebywający w tym czasie w Mogilnicach/
12/ Wasilewski — ze wsi Zabale pow. Sokólskiego pracujący w tym czasie we wsi Mogilnice.
13/ Stelmaszek Aleksander syn Antoniego ze wsi Podcisówek
14/ Haraburda Józef syn Ludwika ze wsi Kamień.
15/ Surawiecki Czesław syn Antoniego ze wsi Kamień.
16/ Stefanowski Waław syn Józefa ” ”
17/ Ostapowicz Piotr syn Stanisława ” ”
18/ Żukowski ze wsi Mała Jatwieś pow. Sokólskiego pracujący krawcy w tym
19/ Żukowski ^aczasie we wsi Huta imiona nie znane^a.
20/ Szyper Aleksander syn Franciszka ze wsi Kamień.
21/ Szyper Tadeusz syn Franciszka ” ”
22/ Goldoszewski Bronisław ze wsi Kopiec
23/ Joka Adolf ze wsi Jaminy.
24/ Kunda Stanisław ” ”
25/ Piktel Stanisław ze wsi Wrotki
26/ Godlewski Stanisław syn Ludwika ze wsi Janówek
27/ Godlewski Tadeusz syn Ludwika ” ”
28/ Borowy Tadeusz syn Jana ” ”
29/ Marcielewski Waław syn Szymona ze wsi Janówek
30/ Andracki Tadeusz syn Stanisława ze wsi Jaziewo²⁷
31/ Kurczynski Aleksander syn Aleksandra ze wsi Budziski²⁸
W czasie oblawy zamordowano:

^{aa} Tak w oryginale, wers odnoszący się do powyższego pktu 18.

²⁵ Zaginiony w wyniku oblawy augustowskiej w lipcu 1945 r., odnotowany na liście pod formą zapisu nazwiska jako Rzepka Marian, A. Maciejowska, *Lista zaginionych w oblawie*, w: *Oblawa Augustowska...*, s. 64, poz. 352.

²⁶ Zaginiony w wyniku oblawy augustowskiej w lipcu 1945 r., odnotowany na liście pod formą zapisu imienia jako Waszkiewicz Ildefons, ibidem, s. 66, poz. 445.

²⁷ Ur. 18 IX 1923 r. w Jaziewie, gm. Sztabin. Od lipca 1943 r. w AK, ps. „Widelec” (zaprzyśiężony przez Edmunda Koronkiewicza). Naoczny świadek ucieczki E. Koronkiewicza i towarzyszy 3 VI 1945 r. Mieszka w Augustowie. Nota na podstawie autoryzowanej relacji z 20 VIII 2010 r. w zbiorach autora.

²⁸ Ur. 21 I 1912 r. w Budziskach, gm. Sztabin. Od 1942 r. w BCh, od lipca 1943 r. w AK, ps. „Malina”. Nie ujawnił się. Aresztowany przez MO 19 XI 1945 r., przeszedł ciężkie tortury w PUBP w Ełku (złamane: palce u rąk, nadgarstek, przedramię w stawie łokciowym, oba obojczyki, szczęką). Więziony w Białymstoku. Na pierwszej rozprawie sądowej skazany na karę śmierci, na kolejnej zwolniony. Mieszka w Augustowie. Nota na podstawie autoryzowanej relacji z 19 VIII i 10 IX 2009 r. w zbiorach autora.

[karta 2]

W tym czasie obławy zamordowano:

1/ Koronkiewicz Edmund syn [Franciszka] — / Dąbek / ze wsi Jaziewo / d-ca plutonu OAK²⁹.

2/ Nowik Waclaw syn Józefa ze wsi Mogilnice—żołnierz A.K.³⁰

3/ Andraka Bolesław syn Stanisława ze wsi Mogilnice żołnierz A.K.³¹

Wyżej wymienionych zamordowano jednocześnie w trzech różnych miejscowościach posługując się jednakowymi sposobami mordy: przed zastrzeleniem wylupiono [im] oczy, wycięto języki, skalpowano, bito, maltretowano i kłuto bagnietami, zmuszając do wydania m[iejsc].p[ostoju].oddziału partyzanckiego. Barbarzyńskie metody mordy, jakich świat do tych czas [sic!] nie widział, dokonane jednocześnie[e] w różnych punktach terenu świadczą(c) o tym, że dokon(yw)ujący tego sowieci byli na to specjalnie nastawieni i że te metody były z góry im podsunię[te.]

Ogółem aresztowano 31 osób i zamordowano 3 osoby.

Przy przeprowadzeniu rewizji prawie w każdym domu [sic!] dokonano rabunku ubrania, żywności, kosztowności, zegarków, rowerów, maszyn do szycia i.t.p.

Obława trwała od 3.VI.rb. godz.1 w nocy do dnia 4.VI.rb.godz.12–ta.

Kontrola dokumentów na wszystkich traktach^b trwała^b przez cały dzień 4.VI

4/ Dnia 7.VI.rb.w godzinach rannych oddział NKWD.i UBP.w sile 50 ludzi dokonał aresztowań i rabunków we wsi Krasnybór, Jesionowo i Krasnoborki

Aresztowano 8 kobiet i ^c3^c mężczyzn [sic!]. Ustalone nazwiska aresztowanych:

1/ Szymańska Ludwika zw [sic!] wsi Krasnybór.

2/ Granos Stanisława " "

3/ Rybakowicz Maria ze wsi Jesionowo

4/ Hryhorowicz Czesława " "

5/ Szymkuć Stanisława Krasnoborki

6/ Joka Stanisław lat 60 wieś Jaminy.

Trzy kobiety i 1 mężczyzna [sic!] aresztowano w drodze, ponieważ nie posiadali dokumentów. W drodze powrotnej obrabowano we wsi Krasnoborki—Szymkucia Stanisławę, zabierając krowy[,] żywność i cenniejsze ubrania—

Dnia 6.VI.rb.w czasie kontroli dokumentów i rewizji we wsi Balinka został zastrzelony przez sowieców Zalewski Władysław syn Szymona.

Dnia 7.VI.rb, oddział NKWD. i UBP.w sile 80 ludzi dokonał kontroli dokumentów ludności na nabożeństwo oktawy Bożego ciała [sic!] w kościele parafialny[m] w Jaminach, Kościół otoczono w czasie odprawiającego się nabożeństwa.

^dNieprzytrzymano^d nikogo. W powrotnej drodze dokonano rewizji i kontroli dokumentów w kilku zabudowaniach wsi Jaminy, dokonując rabunku.

^b Trwała.

^c Poprawiono przez nadrukowanie cyfry „3” na cyfrę „2”.

^d W sensie „nie zatrzymano”.

²⁹ Lat 36, s. Wincentego (wg adnotacji w księdze zgonów parafii Jaminy) i Stefani z Łozowskich, por. powyżej tekst wprowadzający i przyp. 16 do niego.

³⁰ Właśc. Nowicki Waclaw, zw. potocznie Nowik, lat 42, ur. w Ameryce, s. Józefa i Rozalii z Nidziejeków.

³¹ Lat 52, s. Stanisława i Franciszki z Cudnowskich.

Różne.

1/ Od dnia 30.V.do dnia 3.VI.rb.dwukrotnie w każdym dniu przeprowadzono kontrole dokumentów we wsi Balinka położonej w lasach. Ludność prawie całkowicie opuściła wieś, kryjąc się po lasach lub po bliskich wsiach.

²/ W czasie oblawy w dniu 3.VI.rb.w utworzonym kotle znalazł się partyzancki oddział samoobrony „Snop”³², do którego poprzedniego dnia dołączyło 12–tu ludzi z rozbitego przez sowieków oddziału samoobrony obwodu Grajewo³³. Oddział przebił się przez oblawę bez strat. Został zabity Sowiec starszy—Lojtenant^e [sic!]³⁴.

3/ Dnia 3.VI.rb.w czasie oblawy we wsi Komaszówka zostało rozbrojonych przez patrol samoobrony 3–ch żołnierzy UBP./Berlingowcy z Łodzi/, którzy pozostali w tyle za swoim oddziałem³⁵.

4. Dnia 6.VI.rb.patrol z oddziału partyzanckiego samoobrony „Grom”³⁶ w czas[ie] przecho-
dzenia szosy Augustów–Lipsk, natknął się na zasadzkę sowiecką.

W czasie wynikłej walki zginął jeden żołnierz OAK. ob[ywate]l, „Słup”³⁷ oraz został zabity jeden Sowiec.

^{2e} Całość zapisu tego punktu podkreślona kredką przy linijce przez funkcjonariusza PUBP lub prokuratora jako jedyna w całym dokumencie; pseudonim „Snop” podkreślony dodatkowo.

³² Pseudonimem „Snop” posługiwał się Jan Szumski, ur. 25 VII 1906 r. w Mogilnicach, pow. Augustów. Podoficer zaw. 29. pał w Grodnie. W szeregach ZWZ–AK od 1942 r. W stopniu ppor. od wiosny 1945 r. przewodnik plutonu komp. A — kryptonim „Dęby” (gm. Sztabin) Obwodu OAK Augustów, przewodnik oddziału samoobrony tejże kompanii. 1 VI 1945 r. odznaczony Krzyżem Walecznych. Zm. 13 II 1991 r. w Łebie.

³³ Nieustalony oddział samoobrony OAK Obwodu Grajewo.

³⁴ Stopień st. lejtnant (porucznik) w służbie NKWD nie był równorzędny z odpowiadającą mu rangą w wojskach liniowych, faktycznie był o dwa szczeble wyższy i odpowiadał stopniowi majora. Dokument nie ujawnia przynależności owego oficera, który nie musiał należeć do sowieckich wojsk wewnętrznych (NKWD/NKGB).

³⁵ Potoczne określenie żołnierzy 1. Armii LWP od imienia pierwszego jej dowódcy gen. Zygmunta Berlinga. Trzech rozbrojonych funkcjonariuszy UBP w Augustowie pochodziło z Łodzi. Zostali oni zatrzymani na drodze leśnej przez wartownika z oddziału partyzanckiego „Skiby”. Nie stawili oporu i przystąpili do oddziału stacjonującego wówczas między Wrotkami a Kopcem. Przyjęli ps.: „Struna”, „Dolar” i „Bas”. Stworzyli zespół muzyczny — bardzo ładnie grali i śpiewali. Nie zmagali się ze sobą i zawsze wracali do oddziału, wysyłani przez dowódcę do lasu, np. po jagody. Pozostali do czasu oblawy augustowskiej w lipcu 1945 r. Zatrzymani przez sowieków na moście w Sztabinie, dowodzili, że byli przetrzymywani w oddziale siłą. Zwolnieni i odesłani do Łodzi. Na podstawie autoryzowanej relacji Tadeusza Stanisława Zięciny, ps. „Sokół”, spisanej 11 IX 2009 r. w Augustowie, w archiwum autora. Relacja strony przeciwnej przedstawionych wydarzeń podaje: „3 VI [19]45 r. zdezerterowało z KPMO w Augustowie 3 milicjantów niedawno przysłanych z Łodzi. Zdezerterowali z bronią”. Na podstawie *Kroniki wydarzeń...*, k. 219.

³⁶ Pseudonimem „Grom” posługiwał się Władysław Stefanowski, ur. 14 VIII 1911 r. w Wojciechu, pow. Augustów. Podoficer rez. 29. pał w Grodnie. W szeregach ZWZ–AK od marca 1942 r., d–ca plutonu. Od wiosny 1945 r., w stopniu ogniomistrza, z–ca przewodnika komp. E — kryptonim „Jodły” (gm. Lipsk i Kurianka), następnie przewodnik oddziału samoobrony OAK Obwodu Augustów. Zginął 12 VII 1945 r. w walce z oddziałem sowieckim w okolicy jez. Brożane. 11 XI 1944 r. odznaczony Krzyżem Walecznych.

³⁷ Nieustalona osoba. Piotr Łapiński przypisuje (z zastrzeżeniem) ps. „Słup” Janowi Siedleckiemu, zob. *Oblawa Augustowska...*, dok. 3. Jan Siedlecki, ur. 25 VI 1904 r. w Żarnowie, pow. Augustów, s. Jana, posługiwał się ps. „Dąbek”. Ps. „Słup” nosił Władysław Siedlecki, ur. w 1925 r. Por. W. Lewoc, *Spis żołnierzy Armii Krajowej Obwód: Augustów Okrąg: Białystok, Łódź 2004*, cz. I, poz. 1161.

5/ Dochodzą wiadomości o przeprowadzonych obławach na terenie gm. Bargłów Biernatki w czasie od 4.VI.do 9.VI.rb.szczegółów brak.

6/ W czasie od 30.V.do 9.VI.rb. szosą Augustów–Grodno pędzane [sic!] są duże stada bydła z Prus za linię Curzona.

7/ Aresztowani w miesiącu wrześniu 1944 r, mężczyźni [sic!] ze wsi Lipowo gm. Dębowo za stawienie oporu w czasie ewakuacji, piszą listy do swych rodzi[n] z Leningradu.

Ogólna ocena sytuacji w terenie.

Sowieci nadal gromadzą wojska w Augustowie. Obecny garnizon sowiecki sięga 3000 ludzi. Sowieci puszczają pogłoski[,] że obław i aresztowań dokonuje wojsko polskie, co jest kłamstwem. Obecnie oczekiwane [sic!] jest przybycie do Augustowa dywizji sowieckiej w mundurach wojska polskiego.

Szosa Augustów–Grodno jest obstawiona patrolami wojska sowieckiego. Łączność z terenami oraz z lasami położonymi na północ od szosy całkowicie zerwana. Dochodzą wiadomości o przeprowadzonych obławach na tamtych terenach[,] szczegółów brak.

[karta 3]

Przygotowywana jest obława na centrum puszczy Augustowska–Suwalskiej [sic!]

Dochodzą wiadomości o koncentracji wojsk sowieckich na północnym skraju puszczy w okolicy Sejna na Suwalszczyźnie.

Sytuacja na terenie powiatu mocno ^fnapreżona^f. Prawie żaden mężczyzna [sic!] nienocuje w domu. Większość spędza noce w lesie lub w obozach, Olbrzymia trudność w utrzymaniu łącz[ności]. z terenem utrudnia znacznie dowodzenie oddz[iałami]. O,A,K.

Łom ob[ywateł].

podpis czytelny Łom ob[ywateł].

P[rzewo]d[ni]k. Obw[odu].Nr. 5.

Za zgodność z oryginałem
mł[odszy]. ref[erent]. Pow[iatowego].U.B.P.

w A u g u s t o w i e.

[^{g g}]

/–/Ochrymiuk Michał./

^{ff} W sensie „napięta”.

^{g g} Odręczny podpis nieczytelny funkcjonariusza sporządzającego odpis dokumentu.